

Haşhaşiler Gizli Bir Örgütün Tarihi

Heinz Halm, Çev. Atilla Dirim

Runik Kitap, İstanbul, 2020, 120 sayfa, ISBN: 978-605-06194-4-7

Ümit ÇALIŞKAN*

Haşhaşiler ya da Batı'daki deyiimiyle *Assessini* var olduğu dönemden beri İslam dünyasında hep konuşulan bir yapılanma olmuştur. Tarikat veya mezhep olarak konumlandırmak zordur, bir yapılanma veya örgüt olarak addedilebilir. Eser 9 bölümden oluşmaktadır. Haşhaşilerin oluşumunu, propaganda şeklini, yayıldığı coğrafyayı, en güçlü dönemlerini ve bu dönemde liderleri olan Hasan Sabbah'ı ve ondan sonra gelen yöneticileri, son olarak da günümüzdeki durumlarını ele alarak eser sonlandırılmıştır. Kısa ve genel hatlarıyla anlatıldığı için kitap bittiğinde, insan konuya da ilgili olunca başka kitaplara yönelmek isteyebilir.

Şiîliğin içinde yer alan ve *İsmaili* olarak da adlandırılan Haşhaşiler, imamların masumlugu anlayışını sürdürmekte ve diğer Şiî gruplardan da bu imam noktasında ayrılmaktadır. Eserde önce kavramsal çerçeve bağlamında Haşhaşilerin ortaya çıktığı dini ve siyasi ortam anlatılmıştır. Mısır merkezli Fatimiler, Şiîliğin o dönemdeki en güçlü temsilcisi konumundadır. Karşılarında ise Bağdat merkezli halifeliği ellerinde bulunduran Abbasiler ve siyasi güç sahibi Selçuklular bulunmaktadır. İsmaililer yine diğer Şiî gruplardan farklı olarak imameti Hz. Ali'den değil Hz. Hasan'dan başlatmaktadır. İsmaililer, Fatimi halifesi 18. İmam Müstansır öldükten sonra onun oğlu Nizar'ı imam kabul ederken diğer bir grup

* Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Yüksek Lisans Öğrencisi, umitaliskan71@gmail.com

da Müstali-Billâh'ı kabul etmiştir. Bundan dolayıdır ki Haşhaşilere Nizariler veya Nizari İsmaililer de denilmektedir.

Eserde ilk kez rastladığım bir açıklama vardı. Bu da Tuğrul Bey'in sultan unvanını kullanmasıyla alakalı kısımda, bu unvanın daha önce *iktidar* manasına gelirken şimdi unvan olarak kullanıldığı ifade ediliyor. Bugünkü Suriye-İran sınırları içinde bulunan topraklarda daha çok hâkimiyet kuran Haşhaşiler kısa süreli de olsa bir devlet tecrübesi yaşıyorlar. Hatta bazı Selçuklu valilerinden vergi de alıyorlar ancak kendileri de uzun süre Tapınak Şövalyelerine ve Hospitalier Şövalyelerine vergi veriyor. Bu şövalyeler Haçlı Seferleriyle gelip bölgede kontluk veya prenslik şeklinde yerel iktidar sahibi oluyor. Hatta Haşhaşiler yer yer Selçuklulara karşı Haçlı güçleriyle ve Hristiyan prenslik ve kontluklarıyla da işbirliği yapmaktan kaçınmıyor. Ne hazin ki Müslümanlar birbirine karşı, *gâvur* dedikleriyle dahi beraber hareket edebiliyor. Bu durum, Haşhaşilerin Selçukluları ve onların yöneticilerini, anlayışlarını, inançlarını kendi inançlarına ve varlıklarına Haçlılardan daha büyük tehdit olarak görmelerinden kaynaklanıyor.

Haşhaşiliğin kurucusu Hasan Sabbah'dır. Kitaptan öğreniyoruz ki diğer yapı, örgüt, tarikat, mezhep kurucularının aksine kendi otobiyografisini yazmış. Kendileriyle ilgili en büyük kaynaklardan biri de el yazmalarından sonra bu kitaptır. Bu eserin günümüze ulaşmasını sağlayan kişi de Moğolhanı Hülagü'nün veziri Cüveynî'dir. Belki sonda söyleyeceğimizi başta söylemek gerek: Moğollar barbardı diyenlerin aksine bu eserde Halm, Moğolların Alamut'u ele geçirmesinden sonra Cüveynî'nin Hülagü'den ricası üzerine kütüphanenin ve yazma eserlerin korunduğunu ve bugüne ulaştığını ifade eder. Bu durum, tarihte istisnaların önemli olduğu anlardan biridir.

Sabbah, Fatimi Devleti'nde çeşitli görevlerde bulunduktan sonra bazı yöneticilerle anlaşmazlığa düştü ve bu durum onun sürgün edilmesine kadar vardı. Sabbah, şehir şehir gezerek insanlara İsmaili öğretisini anlatmayı ve onları davet etmeyi sürdürdü. Deylem'de örgütlenmeye başladı ve bu noktadan sonra güçlenerek yapısını oluşturdu. Alamut kalesine adamlarını dâlik yapması yani insanları davet etmesi, İsmaililik propagandası için gönderir. 1090 yılında kendisini gizleyerek kaleye girer ve bir süre burada gizlice yaşar. Kaleye geldiği tarihin, yaptığı ebced hesabına göre de özel bir önemi vardır.

Bilindiği üzere Batınî yapılarda ebced hesabı veya bu tarz özel tarihler, karşılaşmalar, günler farklı bir anlam teşkil etmektedir. Üzerinden asırlar dahi geçse bağlıları tarafından o tarihler, günler anılmaktadır. Kısa bir süre sonra da kaleyi validen teslim alır. Zira vali de gizli bir İsmailidir. Ne yazık ki, diyeceğim zira *Siyasetname* gibi asırlar dahi geçse her yöneticinin okuyup öğütleri tatbik etmesi gereken bir eser yazan Nizamülmülk'ün vezirlik yaptığı Selçuklu Devleti'nin vezirleri, yöneticileri İsmaili'dir ancak kendileri bunu ilan etmedikçe veya açıkça Hasan Sabbah'dan yana olmadıkça devlet bunun farkına varamamaktadır. Selçuklular için bu kadar büyük zafiyet oluşturmasının nedeni de burada yatmaktadır.

Daha ilk yılından itibaren Selçuklular kaleyi ele geçirmek için kuşatmalara başlamış olsa da bunlardan bir türlü istenen neticeyi elde edememişlerdir. Çünkü Haşhaşiler konusunda yeterli istihbarat, bilgi ve donanıma sahip değillerdir. Yani düşmanlarını yeterince tanımamaktadırlar. Haşhaşilerin öğretilerini yaymadaki yöntemleri, davetçi olarak adlandırdıkları dâîlerin İsmaili olmayan topluluklarınıçerisine

gizlice girerek propaganda yapması ve onları etkilemesidir. Ayrıca kendilerini tehdit olarak gören ve varlıklarını istemeyen Selçuklu yöneticilerini fedai adını verdikleri suikastçılara hançerleterek öldürmüşlerdir. Fedailer bunu öldürecekleri kişinin en yakınına kadar girerek yapmaktadır. Zira böylece biz sizin her an yanınızda olabilir ve size istediğimizi yapabiliriz mesajını vermektedirler. Böylelikle Selçukluların Haşhaşilere karşı yürüttüğü mücadelede hem toplum hem devlet nezdinde psikolojik üstünlüğü ele geçirmeyi amaçlamışlardır.

İsmaililere savaş açan Vezir Nizamülmülk, Haşhaşilerin ilk kurbanı olmuştur. Nizamülmülk'ün oğlu Fahru'l-Mülk de Haşhaşiler tarafından daha sonra öldürülmüştür. Nizamülmülk'ün ölümünden 1 ay sonra Sultan Melikşah vefat etmiş ve iç karışıklık baş göstermiştir. Sabbah da bundan faydalanmış ve bağlıları aracılığıyla yeni kaleler fethetmiş, egemenlik alanını genişletmiştir. Hatta o denli ki Selçuklu başkenti İsfahan'da dahi dâiler propaganda yapar hale gelmiştir. Hasan Sabbah'ın öğretisi her geçen gün daha da yaygınlaşarak kitleleri etkisi altına almaya devam etmiştir. Bu durumun en büyük etkenlerinden biri de Selçuklu ve Abbasilerin buna karşı etkili bir mekanizma ve propaganda geliştirememesidir. Yalnızca fetvalar ve cezalarla karşı konulmaya çalışılmış, eğitim faaliyetleri yetersiz kalmıştır.

Yine büyüklerimizin sıkça kullandığı *refik-rafik* kelimesi de Haşhaşilerden gelmektedir. Haşhaşiler yoldaş manasına gelen bu kelimeyi birbirleri için kullanmaktaydı.

Selçuklu hükümdarları sık sık halkın sıkıntılarını dinlemek için halkın arasına giriyordu, bu da fedailere suikastlarını gerçekleştirmeleri için büyük fırsat yaratıyordu. Ordu içinde dahi Batınîlerden olan gruplar vardı, bundan dolayı üst düzey yönetici ve komutanlar evlerinden zırh giymeden çıkmamaya başladı.

İslam dünyasındaki bu iç çekişmeden ve Selçukluların görece zayıflığından da faydalanan ilk Haçlı Orduları başarılı olmuş, “1100 yılının Noel gününde Beytullahim'deki Doğu Kilisesinde Baudouin Kudüs Kralı olarak taç giymiştir.” (s.42) Selçuklular bir yandan Haçlılarla bir yandan Batınîlerle bir yandan Melikşah'ın yeğeni Emir Rıdvan gibi devlet içindeki gizli Batınîlerle mücadele etmek durumunda kalmıştı. Batınîler için öncelikli tehdit Haçlılar değil Selçuklular ve onlara karşı koymaya çalışan devlet görevlileriydi. Bunun için fedailer Haçlılara karşı mücadele eden emirlere, valilere daha kolay saldırıyordu zira savaş esnasında ordunun içinde dahi Batınîler bulunabiliyordu.

“1124 yılında Hasan Sabbah öldüğünde hiç erkek evladı bulunmuyordu. İddialara göre ikisini de öldürmüştü, birini şaraba düşkünlüğünden dolayı diğerini de kendisine başkaldıracağı için.” (s.51) Kendisinden sonra halefi olarak Bozorg Ümid 14 sene Haşhaşilere liderlik etmiştir. Bu dönemde Suriye'de ve civar şehirlerde kaleler ele geçirilmeye devam edilmiş, Alamut gibi tahkim edilmiştir. Ondan sonra gelen halifeler döneminde suikastler devam etmiş hatta halifeye dahi suikast yapmışlardır. Sultan Sancar, döneminde bir elçiyi Alamut'a göndererek tam olarak neye inandıklarını anlamaya çalışmıştır. Sancar onları barışa, dostluğa davet eden fermanlar da göndermiştir. Bunları Cüveynî'nin eserlerinden öğreniyoruz.

Sonraki imamların uygulamaları bazı anlaşmazlıklara neden olmuş, bunun sonucunda da kopuşlar yaşanmıştır. Ondan sonra her ne kadar eski ihtişamlı günlerine dönmeye gayret etseler de bunu

başaramamışlardır. Yazar, o dönem kaynaklarında ve Batınîlerin kendi el yazmalarında *Haşhaşi* kullanımına rastlanmadığını da ifade etmektedir.

Haçlılardan Kudüs'ü tekrar almayı hedefleyen Selahaddin Eyyubi önce Fatımilere son verir. Haşhaşilerle uğraşmak yerine Haçlıların üzerine sefer yapmayı uygun bulur ancak Haşhaşiler kendisinin çadırına kadar girerek suikast girişiminde bulunsa da başarılı olamaz. Selahaddin Eyyubi o günden sonra tedbir olarak yalnızca çok güvendiği adamlarıyla beraber bir çadırda bulunmayı uygungörecektir.

Yine kitaptan öğrendiğimize göre kısa bir süre de olsa Anadolu Selçukluları, Haşhaşilere vergi ödemiştir. Haşhaşiler liderlerine *Dağın Şeyhi* de demektedir. II. Haçlı Seferleri sırasında yok olmamak ve kendilerinden uzak tutmak adına Dağın Şeyhi bir elçiyle hediyeler göndererek Fransa kralına biat ettiğini beyan eder. Haşhaşiler artık iyice güçten düştükleri dönemde Moğolların saldırılarıyla karşılaşır, bu dönemde Sünni Memlûklerden yardım dahi isterler. Moğollar önce Suriye'deki Haşhaşi kalelerini ele geçirirler. Memlûk Sultanı, Dağın Şeyhi'yle anlaşır, kalelere cami yaptırılır. İlk 3 halifeye de hutbelerde övgüler dizilir, Batınîlerin Sünniler tarafından rahatsız edici bulunan tüm uygulamalarına son verilir. Son zamanlarında, Harzemşahlar, Memlûkler ve Moğollar arasındaki rekabetten yararlanarak denge siyaseti sayesinde ayakta kalmaya çalışsalar da bu uğraşları netice vermemiştir. 1256 yılında Moğol hükümdarı Hülâgü'nün Alamut'u kuşatmasıyla varlıklarına son verilmiştir.

Bugün ise imamlar silsilesinin *Ağa Han* soyuyla devam ettiği kabul edilmektedir. Bugün kendilerine ait bir devletleri bulunmasa da varlıklarını buldukları konuma göre gizli-açık sürdürmektedirler.

Eserin çevirisinin oldukça iyi olduğunu belirtmek isterim. Tashihinin de ehil ellerce yapıldığı kendini belli ediyor zira imlâ, kelime, harf hatası gibi kitaplarda rastladığımız noktalar birkaç tane haricinde burada bulunmamaktadır.